PAGE(S)MISSING

NOT AVAILBLE

FOLIO NO: 1

षकारहि॥७॥अष्टादशानामत्रश्रीभगवद्यवसानपिपुराणानांस्मृतीनांच
प्रामाण्यप्रतिपादनायहि एतावतःकथितान्श्लोकान्ग्रंथेनोपक्रमस्तथाअत्रेतार्थनो
यमेहारम्भेनमार्गानविशन्ति॥९॥अथमतानारंपुरुषार्थयत्नेष्टयत्फलत्वे
नकथनान्नहर्थिनहर्थिवयाजीवनांग्रहानंकरोगारवमसहिष्णवस्नमार्गग्र
कटनायाकृवत्नेष्टयस्यापुरुषार्थत्वंसमर्थयंतः किंविस्वमतंचकुमादोवि
घ्नानावायप्रमंगलंनदुष्टशांनत्वेतिनाहरिसदानंदनत्वासर्वसिद्धांतग्रंथव
हामीतिपदयेबंधःहरिपादनदुःखानावसंपादनपाटावाक्यामसारश्रुतरा
यामायःसूचिनःसदानंदपादनलब्धिनूवावकःशष्टशतिनिजक्लेःसुखरूपःश्री
कृष्णउक्तःतनदुःखानावःसुखावतिपुरुषार्थद्वयेनिश्चरूपेनतःसिध्यतिते

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

नत्वेवमुक्तौ स्वमिथो न निष्कलितमस्थिमामवाग्नेर्निर्ऐन्तु मारनेता सर्वमिथो न
संग्रहेवदामीति मवाच्यपि मिथो नानुमतेत्यर्थः एकोऽल्पवदामीत्यर्थः यद्वा स
र्वथा मपितथा संप्रतिदमित्थं तथाग्राहितो नायं नतादृशं ग्रंथं तथेत्यर्थः य
द्यपि तन्नैडास्त्रेरपि तन्मन्तपरिज्ञानं नवंति तथापि त्रोटि मंचलिता मवानघ
कृणाग्रतारकत्वात् नत्रवहन्नरग्रवस्थानात् तथेवश्वरमिच्छायं निश्चित्रन्तुतेन्नि
हन्निष्टूर्वकमिति ज्ञाने सम्यक्कमुक्तौ नदपिहृद्यत्वेन नरूपादेयत्वेन तिज्ञेयं॥
स्वमार्गविराधित्वात् ननु किंतादृशग्रंथेन ग्रंथाजनाभावादतन्त्राऊः॥बा
लग्राबाधनार्थमिति बालाहिस्वनःशास्त्रतात्पर्यनिष्टविचारर्हिताः॥कनवि २
स्तारणार्थमिष्टेनिष्टत्वेपीष्टवदुच्यमानतत्रग्रंथास्तामवानुवर्त्तनमुनःपित्रा

हिनातदुणदोषवर्णनकृतेनग्रंथमपहायनस्वदर्शितंस्वहितवत्मृष्टंतिन
न्तुतेषामुनयत्रस्वाभाविकंज्ञानंग्रंथाजनकमस्तिपरंवानादिकृतमहजग्र
मरहितास्यन्तादृशानामग्रंथतीकार्यत्वादितिनादृशग्रंथेनतथेत्यर्थः य
द्यपितन्नैडास्त्रैःपरिग्रामितानतन्किंपदवीमनुसरंतिजीवास्तबालास्तु
व्यतेनेषांग्रंथकार्यणबोधनंस्वतन्नलक्षणेनदर्थापत्त्यर्थः पुनरनथात्वायबो
धनेग्रंथकर्षतिकृः॥पित्रादिवस्वमनस्त्रबोधनमावश्यकमितिज्ञापयितुमपिते
षांबालत्वमुक्तौ॥अन्यथादिवसगर्भस्यफलराहित्यनवियर्थंस्यात्॥तत्रकेवैदी
सृष्टिर्मर्थाविमास्यान्निरुफलरहितेति॥ननुकिमतदुच्यमानंग्रंथाएवनिरव
नस्वबुद्धिकल्पितमित्यतआहुःपुनर्विनिश्चितमितिःपुनरुक्तावदाद्यिग्रंथाएविशेषेण

स्यवागधिपतित्वात्स्वब्रुव्यावनिश्चितेनिर्णितमित्यर्थः॥ प्रथमंमतांत
रीयपुरुषार्थः वस्तुष्टयस्यानुपादेयत्वकथनायवैदिकतद्वस्तुष्टयमिन्न
त्वमुपपत्त्यानिर्धारयंस्तिधर्मार्थकामामाक्षारम्भइति॥ एतेवत्वारोमनीषि
णोविदुषामर्थाःपुरुषार्थाइत्यर्थः॥ वस्तुतःपुरुषार्थत्वेनमोक्षोमार्गस्यात्वेव
धर्मादेयत्वंत्वारोगएवानत्वितरत्रेतिनिमित्तान्नागवतोमोक्षःसिध्यतीति
यसीत्यादिवचनेनमोक्षेरवसर्वानाधिकृत्यश्रवणात्रान्त्रेषोधर्मादिसत्ता
मात्रमितिज्ञापनायात्वापदमपुरुषार्थतोज्ञापनायपुरुषपदमप्रयोगा
नावश्योक्तंमनीषिणामित्यानन्तसर्वानधिकारित्वोद्यतायतिस्तापितांमोक्षे
ऽदत्वासुरामनुष्यावेतिसामान्यनिर्देशादुक्तदूषणाभावः॥ स्फुटंकिंवाको

कायदिस्यान्नेदंवादृक्काञ्चिन्नेविशेषणत्वादिनाऽनेकार्थमित्यर्थः॥ गतिप
दिनक्रियामात्रेलक्ष्यतेत्रादिपदेनप्रार्थनमपिकार्यमध्येकविंशतिवि
त्तलक्षणमामेवेतिसूक्ष्मतानन्वितिशेषाज्ञायामपियद्यपत्कालादिवशा
ऽगवदाज्ञप्तंकार्यानिष्पन्नंस्तदापिकिंनगवदाज्ञप्तमितिकृत्वाघाणादिनयं
सादापिहवनाद्याकाम्यंकर्तव्यमानवतिनात्रानन्त्र्याङ्गाश्रुत्या
दिकार्यधीर्नोनगवदीयानामेवंविधदशाप्राप्तोनगवानेवाहुरितिनप
वदाज्ञान्त्रेघनादोषापिनभवतिनित्ययोगनिशाङ्गनाभिरुक्तानाद्यादि
दनाशक्यार्थेऽभावातनापत्कालीनाशक्यकार्यंघपिमावपुरुषाश्रय

ह:मर्थमर्थत्रकारणात्माऽपःवकारादायन्निवृत्तोमुनरायहःस्वीकार्यएवे
त्यर्थःयद्वात्रापऊतिरादिर्यस्तुकार्यंमुक्तंतन्नवतिनमुत्रायहानका
यहतिनगवद्दमुक्तंघपिकार्यंघनापद्यपिस्पृहानकार्यंमाऽऊःत्रना
यहस्यसर्वत्रतिोकर्त्तव्यांतरमप्याऽऊःधर्माधर्मायदृशनमितिधर्मस्याधर्म
स्यतोयाग्रपर्यवसितफलतद्दशनंत्रग्रमारभ्यतदनुसंधानेविहिता
पिकार्यंयस्मिन्दृष्टेस्वधर्मत्यागःसनाप्यागतन्नकार्यंस्वधर्मत्या
धर्महेतुत्वान्नःस्वधर्मविरोधिनश्चधर्महेतुत्वान्नकार्यमितिमा
पसंहरतिोविवाकार्यंयमारभ्यातदृतिोक्रमंप्रारभ्यधर्यंनिरूपयांश्च

तुविनिरूप्यतदस्यर्थःत्रयाणांदुःखानांसमाहारस्त्रिदुःखंदुःखमि
त्वेत्वाधिभौतिकादिभेदेनकायिकादिभेदेनवाकालकर्मस्वभावे
प्यसहनंतत्प्रतीकारंविनाऽन्नुभवःतद्भयान्मृतेःमृतिमरणवर्त्तमानद
त्यागःतेमयादीनत्यतदपिनयाकिंचित्परिगणितनिमित्तान्नाकिंतुसर्वतः
प्रगवद्विज्ञानोदयदुःखमिश्रितंतन्नसर्वंसाढव्यामेवेतिनावःतदपिनकाल
तियत्नेनकिंतुसर्वदाआमृतरित्यानेनसहनम्यसर्वकालानत्वेमिद्यापि
सर्वदृतिश्चनःप्रयोजनार्थंवचनान्नत्वनवरतदुःखंसहनेनशरीरशोषान्नान्ना
शोपिप्यान्नान्नावितमितिदुःखेनसाढव्यमितिावन्नात्राऊःनऊवाहवऊ
ममितिोदृहहानोशाकोनकार्यइत्यर्थत्राऊनेदृष्टांतः रत्यंतत्रत्य

स्कवत्जडवत्गोपनार्थवत्इति।अत्रयस्तुदृष्टवतामदृष्टवतामु
रुषेणशरीरादिकामवात्मार्थत्वेनात्मनुसंधायेदृशंतु
नकार्यंनत्रकीदृगनुसंधानेकार्यमित्यपेक्षायांनत्रादिश्रुयथानघःअनु
संधानंतथास्वदेहेपिकार्यमित्यर्थः।नक्रोष्ट्यायिकानुहृत्वानृपंपतिमावि
सन्तंजगदृष्टस्त्रीनारविधवशाऽऽहणिकास्मिजाना।पुत्रंपतिंयमधिगम्य
वितांग्रविष्टाशावामिगापयुष्टिणीकथमघतक्रंऽत्यादेग्रमिच्छाजडो
जडनरःस्नदाख्यापंचमस्कंधतोऽवगंतव्या।गोपेन्द्रियाणिधार्यंतेवनि
गोपनार्थेगोपानांभगवत्संबंधात्पूर्वकालानत्राहृतदेहस्तदपगमेयथा ५
गोपीनांनाशकस्तथास्वदेहेपिकार्यमित्यर्थःअत्रत्रगोपनार्थंशरीरंअ

नेनुवक्ष्यमाणानुपपत्तिस्तेनात्मथाख्यातोभगवद्दिक्षातःग्रामेऽुःखेयथा
ऽग्रतीकारस्तथातद्दिक्षाग्रामस्वप्रयत्नेविनेवऽुःखप्रतीकारेपिमम्मु
खंमास्त्विति बुध्याऽुःखावसेपादकहेतुनिवृत्तावाग्रहंनकुर्यादित्याऽ
ःग्रतीकारायदृष्टानरुक्तिःनायादीनामिनिःनायस्त्रीदिर्यषांपुत्रादीनां
तार्थेनात्मेषांपाष्यवर्गाणांऽग्रसतस्थनायादिमध्येस्वतात्मेतनिलष्ट
स्मसादाषस्मात्पाक्रमंतस्कृतनिरुक्तारमपिमहीतत्मर्थःऽग्रत्रमाहदि
निपरास्मेपदंमहमर्षणेरित्मस्मात्मानपदिनातंगवतेयपिनष्टापि
मरुतमरुरुनिमुत्मात्मग्रत्मायकृतेपस्मात्मस्कारात्मोवरुतानि
वापरास्मेपदंज्ञेयंऽुवंभगवद्दिक्षाग्रामस्वप्रयत्नेनि[illegible]मुखऽुःखम

हनमुक्तमिदानीं स्वस्मिन्मोक्षे मुखादिकेनकार्यमि[illegible]स्वयमिन्द्रिय
यमिन्द्रियकायाणिकायवाङ्मनसासंयोजनात्इन्द्रियकार्याणितद्विषय
साध्यविषयलाभःतनुकायेनवाचामनसावत्संयोजनादित्यर्थःकायवा
ङ्मनसप्रवृत्तिकवर्जावारकवचनाज्ञयाऽऽत्मनःस्वयंसाक्षात्कर्तुमशक्तेनापिनद्
यंदृष्टेवनविरम्यादिकंकर्तुंमनत्वाहत्माधेयमवातत्राहुःस्वस्मिन्मो
क्षेभावनादितिनावनेपरित्यक्तुमानेत्वाकर्तुंवानरमाऊःअशक्य
तासर्वप्रकारेणाकोर्थहरिरवास्तिममशरणमितिबुद्धिमास्थितवि
ष्टनःमवमिहकेपरलोकिकेवनावदित्यर्थःउपसंहरतिएतदितिक्र
मप्राप्तमाश्रयंनिरूपयंतिआश्रायोनरइतिआश्रयनिरूपणावनर

मित्यर्थःआदोफलितेरूपमाऊःऐहिकेतिःइहअस्मिन्जन्मनितदुपल
क्षितेकालेवानवामेहिककार्यमुच्यतेपरास्मादन्यःअनरिक्षलोकमा
रभ्यब्रह्मलोकपर्यंतःवकारोऽगवदिछयाकदाचिन्नरकलाभःसंभा
वतेवनत्रापिसर्वप्रकारेणकायेनवाचामनसावहरिरवशरणमामि
तिनिश्चित्यस्थेयमित्यर्थःनगनदीयानांनरकःस्वर्गादिरवनवुनाभिन्ना
दिःअनएवविष्णुपुराणेप्रुक्तंवासुदेवमनाश्रयंजपाहोमार्चनादिषु
नस्यांतरायोभित्रियदेवेफलादिकंफलंसामान्यतःसर्वकार्येषुशरणग
मनमुक्तमिदानींतादृवचुनर्निमित्तविशेषेषुआत्मानंनिमित्तानि
ऊःखहानाविन्यास्मसर्वार्थिशरणंहरिरित्यतस्म[illegible]नियानिऊ

स्वस्मृतेश्चाभावापत्तिर्हर्षवाद्यनादरणविस्मरणेनकार्यमित्यर्थः॥ए
वंसर्वत्रायोज्यं॥पापप्रारब्धवशाज्ज्ञातनायश्चात्मादिकंतत्कामइच्छा॥
लौकिकालौकिकसाधारणं॥आदिपदेनधर्मादिरपिगृह्यते॥तेषामपूरणेअनि
ष्पत्तिः॥नाकस्मात्प्रारब्धेजातेपिअन्यत्रमनःकिंदद्यात्स्वस्मैनकिंरोचितंस्यात्
मात्रपिनकिंःस्वस्मैतिक्रामकृतंपितुश्चातिक्रुध्यनकार्यमितिनावः
अशक्येस्वयमन्यद्वाराकैवाकर्तुमायोग्येपार्थेशुशक्यत्रनायात्मनकर्तु
मायोग्येतुनयत्रापिवाराष्ट्रेप्यार्थेअहंकारेणकृतेअहंकारकृतःपोष
णंवरक्षणंवायाषणरक्षेःपाप्मणांपाप्मवर्गाणांयाषणरक्षाणअहं ७
कारेणकृतेपिनस्तिःवकोरःसर्वत्रयेमुख्यार्थः॥पाप्मवर्गस्यदिववशादति

क्रामसतिःश्रेतवासीभगवन्मार्गेजिज्ञासुःशिष्यः॥सर्वार्थेसर्वस्मिन्नुक्त
नुक्तरूपार्थेविहरिरवाश्रयणीयइत्यर्थः॥लौकिकमनःसिद्धावितिं
निमित्तमसमर्थः॥तेनालौकिकमनःसिद्ध्यर्थमसर्वार्थेहरिरवाश्रयइत्य
र्थः॥पर्यवसितः॥एवमितिःविवेकादीनांस्वरूपंयादृशमुक्तंनादृशमदावि
त्तस्मिन्ननुसंधेयंवाक्यत्ववर्तनापिपरावाधनार्थस्यार्थस्यैववापरि
कीर्त्यतेपरितःसर्वतःकीर्त्यतेवकारात्कार्यवाराग्यंकुर्यादितिश्र
स्मिन्जेनंत्रतिःतत्रतस्मिन्नाश्रयरूपेर्थेसंपान्नाश्रस्मिन्भगवऊन्न
स्मिन्निरिक्षमाणजनासवनंस्वातागमनंनदनाकारितस्यस्यस्मिन्नस्मी
पगमनंवकारान्नसहशारीरसंबंधोपिनकार्यःकार्यमात्रापिकर्तुवि

हितस्वधर्मविराधिनिकर्त्तव्यमित्यर्थप्राप्तेप्रार्थनानकार्यतिशेषःप्रार्थना
यानगवाननुज्ञावाअतएवविहितस्वधर्मानिरर्थकरणानास्तुअहङ्
यस्तुयोकोविक्रियानारब्धातहिंसाअप्रतिषिद्धार्थमयंहस्तयमनुष्यतिके
शवइतिनयात्मन्नतियथागवतिप्रार्थनातथाअत्रविहितेषुण
जयेत्नायंयायथागवतिविहितकार्यस्वधर्मविराधिनिप्रार्थनातथा
त्रस्वधर्मविराधिनिनकार्यतिनन्वनुगवत्प्रार्थनायामपिगवाश्रु
सान्नानवदात्मवकिमपिकिलावायाक्रमंकृतयाहणानुमीयानश्रुत्
क्रमिदानाक्रमितिनतत्रजीवानामविद्यासंज्ञानाविनश्तिवत्रात्रजीत्र
विद्यासानकर्त्तव्यइतिश्रावायंक्रमाग्रविद्यात्मत्वदाकृतंसर्वमर्थन

नवेहिनत्रविद्यात्मन्यमहाबाधकत्वानुसंधानेनसर्वथात्मन कार्यएवेत्यर्थनि
श्चयदद्यार्थंकिंविस्मरणीयमाकुंब्रह्मास्त्रवातकाविनिब्रह्मास्त्रवातक
स्यातोन्नाव्योविद्यासार्थंस्मरणीयोअत्रायंनाव यथाहनुमान्नब्रह्मास्त्रेण
मृताकार्यणबाह्यापिबंधकानामविद्यात्मानमुक्तःपश्यन्नबुध्यमःसंसारापि
मार्थाज्ञानःअत्राविद्यात्मन्यमहादोषहेतुत्वब्रह्मास्त्रदृष्टांतःविद्यात्मा
त्मन्यसर्वकार्यसंपादकत्वेवातकोदृष्टांतःमयथावातकःकश्चनपरुषो
यथावर्षासुमहाजलप्लावेनास्यांघस्यांनिजजनमत्यप्लाव्यांघस्यांनवर्षयंत
नस्वनीडंयाजीवन्मथाश्वामवनिष्टतिनस्मनुसर्वस्यांनिबंधुविद्यायांनेव
त्यागस्तेमनिर्वाहायथातथासर्वंविहायावायंक्रमाग्रविद्यात्मनसर्वनाव

रेवेत्यत्रतात्पर्यंग्राह्यंस्वमार्गप्रया[illegible]याकर्तव्येत्[illegible]यास्मि
थः॥निर्ममानिरहंकारस्त्यर्थः॥स्वयंबुद्ध्वाघनिर्भानंनावा[illegible]बुद्ध्वा
सृष्टिकल्पनेकार्यमित्यर्थः॥यथाकथंविद्वन्निलोकवदुक्त्वावारंवारंना
म्नापिकथंकारणंकार्यंनानुपरिमार्जनंउच्चैस्त्रवंवंवदुच्चावंवंतानिउच्चा
वचानिउत्कृष्टनिकृष्टानियद्यपिनगवद्यमायद्यंतथाप्येतावत्पानिकर्माणिहीनान्येवत
थापिलोकानुसारेणात्रसाधमत्वान्नयोग्यदृशमपिस्ववयाकरणंनगवाने
वाहसहजंकर्मकीर्तयन्नाघमपिनत्यजेन्नाश्रयस्यविवक्षेयंपि
हयात्यावश्यकत्वंकर्मज्ञानोपासनादेस्योपिस्ववर्णाश्रमसाधकत्वाङ्गंकिंवनि
पङ्गानारविवक्षेयंयद्यज्ञमस्यमहापापपतितस्यापियद्योक्ताश्रया[illegible]

निवसकलपुरुषार्थासिद्धिरित्यर्थंसबजनाग्रोक्तेनपुनःपुनवद[illegible]किंन
किंपत्यर्थः॥उपसंहरन्निएवमितिएवमन्यत्रकारणेयदाश्रयणंतन्नोक्तं
आश्रयणंरूपंवस्तुनोक्तमित्यर्थः॥सर्वेषांपतितापतितस्त्रीशूद्रसाधारणंना
त्रएववनगवताप्युक्तोमांहिपार्थव्यपाश्रित्येत्यादिस्मृतिपुराणयोःस्त्रियो
वैश्यास्तथाशूद्रास्तेपियांतिपरांगतिमित्यादिना॥२॥सर्वेदामयानियमावाहि
नश्रुतिमोक्षसाधनंनतुनक्रियाज्ञानकर्मादिषुनस्तुतिंविहायकश्चनदेक
परतयाश्रेयमित्यनेनाक्रःकलाविनिनक्रियादिर्यस्तुकर्मज्ञानोदिषुदुःसाध्या
दिनाकात्रत्र्यादिसाधनविशुद्ध्यैनकर्तुमशक्यइत्यर्थः॥हिशास्त्रंसर्ववेदत्र
सिद्धियोगकार्यः॥ननुलोकेयत्किंविज्ञतुनक्यादा[illegible]तत्कराणंक

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

मायानामनिशिष्यजिज्ञासायास्वमनिमस्मिन्नर्थेविद्यासार्थमाह्रः॥मे
मनिरितिमनिःसेमनिरित्यर्थःनशक्यामविवक्षादिनिरूपणेमयाचिन्त
॥त्वत्पदांबुजसंध्यानधस्तोधीःकृतवाचहं॥तस्मैवघ्नमनंदनचरणे
कन्नारणेरघुनाथकृतोविवेकाधिर्यस्त्रियंदीपिका॥ ॥ड॥ ॥श्री॥
संपूर्णोयंग्रंथः॥ ॥ड॥ ॥श्री॥ ॥श्री॥ ॥श्री॥ ॥श्री॥ ॥श्री॥ ॥श्री